

SZÉPIRODALMI

FIGYELŐ.

Második félév, 8-ik szám.

Szerkesztői szállás,
 a vá a lap szellemi részét illető küldemé-
 nyek utasítandók: Ullői-ut és 3 pipa-
 utca sarkán 11-ik szám.

Megjelenik e lap esütörtökön.
 Előfizetés helyben házhoz hordva, vidéken postai
 szétküldéssel, *félévre 5 ft. egész évre 10 ft.*

Kiadó hivatal,
 hová az előfizetési pénzek s minden a lap
 anyagi részét illető dolgok utasítandók
 Egyetem-utca 4-ik szám.

NYELV ÉS NYELVÉSZET.

La paix, après tout, n'est pas le dernier mot de la vie.

Fewillet.

I.

A SZÉK ILLETŐSÉGE.

Birákat szerezz minden te kapuidban.
V. Móz. 16. 18.

Minden kezdet nehéz; legnehezebb egy cikk megkezdése. Van író, a ki pályája culminatiójáig s még azon túl sem bírta megtanulni ezt a mesterséget. En revanche, más meg elvégezni nem tudja. Nekem az a fatalitásom, hogy sem kezdés, sem végzés nem sikerül. És a compositióbeli nehézséghez nálam még az a baj is járul, hogy minden czikkem kezdetén egy elsőben fellépő tremáján megyek keresztül. Mindig féltek valakit vagy valamit; vagy magamat, vagy mást, a ki iratommal némi kapcsolatban van; vagy az ügyet, a mely mellett szót emelek, nehogy mint „pessimus defensor“ eléségítése helyett még ártalmára legyek. Ez uttal azon aggódom, nehogy a Sz. Figyelőnek tegyek kárt. Közlebről ugyan is „véletlenül betekinték“ bizonyos lapba, s egy tekintélyes költőnek *) im e nyilatkoza-

tát olvasám belőle: „A Sz. Figyelő idei (1862.) folyamában hasonlithatlanul közelebb jár céljához, mint a mult évben.“ *) Mindjárt megütődtem rajta, s mivel a Sz. Figyelőnek sem szerkezetében sem irányában nem tudtam felfedezni valami lényeges különbséget az idei és tavalyi folyama közt, tehát írókban és tárgyokban kellett keresnem. Gyanitom is, hogy reá akadtam a rejtek nyitjára, azt gondolván, hogy e lapok tavalyi számaiban mind csekély nevémmel, mind nyelvészeti tárgyakkal sűrűbben találkozott az olvasó, mint megfért volna egy elsőbb rangú, aesthetikai közlöny tekintélyivel és becsével. Méltán tartok hát tőle, hogy, midőn a gáncsra fogantyut nyújtó **) két dolog most újra s egy állatban jelenik meg a Sz. Figyelő hasábjain, e lap ismét visszasülyed arra az alacson állaspontra, a melyről alig-alig bir feljebb vergődni.

De hijába! „Est deus in nobis, agitante

itt némely költők, mint költők, minden más jog vagy alap nélkül, in omni scibeli, tekintélyt, oraculum fontosságot hatalomszót igényelnek maguknak, szükség, hogy meglegyen a neve is.

*) Valóban nem tudjuk, kinek szól e czélzás; nem vettük észre ama *biztató* helyecskét lapirodalmunk özönében. De azt sem gondolnók, hogy inkább értette volna e hely t. munkatársunkat, mint más cikkíróit a Figyelőnek, például a szerkesztőt, ki a mult évben csakugyan többet írkal, mint mostanában. Szerk.

**) Nem boldog ember az angol? Neki e sok szóval tolmácsolható eszmére csak *egy* szava van: „objectionable!“ Nosza rajta, nyelvmivelő, gyártsatok kifejezést reá!

*) Ez a szerkesztmény: „tekintélyes költő“ nem az én találmányom. Ehre, dem Ehre gebührt; tessék megolvasni az 51-ik számú „Korunk“ tárczájában. Legelsőben megütöktem rajta; mert se nem bírtam összeférkeztetni a principium convenientiae-vel, se nem leltem nyomát más irodalmakban. De az utóbbi körülmény mélyebb fontolást sugallván, végre átláttam, hogy a költőknek ez a speciese csak is nálunk létezik; és így nem csuda, ha más nemzetek, nevét sem ismerik, s még nyelvökre fordítva sem értenék meg. „Ein angesehener Dichter“-en p. o. a német oly költőt értene, a kit Hofratznak vagy épen bárónak tettek. „Un pötte autorisant“ vagy „autorisé“ a francia előtt képtelenség, „un pötte considerable“ meg silányság volna. Azt hiszem végre, hogy Tennyson sem venné nagyon higzelgő bókna, ha „laureate“ helyett „autorative poet“-nak neveznék. De nálunk minthogy a dolog megvan, minthogy

calescimus illo.“ Ne szörnyüködjének el a minden rendü tekintélyesek. A hevítő isten nem kirekesztő kiváltsága a költőnek, a művésznek; szintugy megvan philosophusban, kritikusan is. A különbséget a költőnél a horatiusi „mens divinior atque os magna sonaturum,“ más művésznél Goethe szerint „az ujjak begyében képzően működő teremtő erő“ teszi; a lelkesülhetés mindnyájokkal közös. Zalán, Béla királyfi, vagy Ádám és Éva sorsa nem hevithette különben a szerző költőket, mint engem nyelvünk nemzetiességének szent ügye. Buzgalmam azonban nem feledteti el velem a higgadtan megfontolt taktikát. Ennél fogva a megtámadott erősségnek védhetetlen és tarthatatlan egyik gyenge bástyáját önkéntesen feladom, és szíves-örömezt elismerem, hogy dolgozataim, ha talán épen csökkenésire nem is, de bizony díszére és előmenetelére sem válnak ez irodalmi vállalatnak, a melynek hasábjaira olykor betolakodom. De aztán a másikba, t. i. abba az állításba, hogy a nyelv ügye nemcsak belé, hanem kiválólag belé tartozik egy aesthetikai lap tervébe, annál keményebben besánczolom magamat.

Ha valakinek sikerülne bebizonyítani, hogy gyáripart tárgyazó munkának nem egyik lényeges része a gyapot viszonyainak, minőségének, természetésének, kereskedési forgalmának szentelt szakasz; ha a képirást egészében és részeiben tárgyazó könyvben nem volna helye a festékek ismeretének és különböző módon való elkészítésének s alkalmazásának; ha a zene történelme mellőzhetné a különböző hangszerek, fejlődésök, divatozásuk s alkalmilag elenyészésök tárgyalását; akkor, de csakis akkor, persze hogy ki lennék szorítva a második, az erősnek vélt bástyából is. De minthogy ama feltételeket senki, nemhogy bizonygatni próbálná, de józan észszel nem is állítja: tántoríthatlanul megmaradok a mellett, hogy a nyelv - - a mely a költőnek, le a legsilányabb rimgyártóig, pamutja és fonókereke, ecsetje és festéke, vésője és márványa, lantja és sipja — ügyével, bármily terjedelemben, a legméltóbb, illetékesebb, jogosabb helyet foglalja egy szépirodalmi lap terén.

Bár minő terjedelemben, mondám, de nem ám bár minő modorban.

A nyelv vizsgálatnak az a része, a mely a gyökök kurkászásában, a betűk eredeti jelentései puhatolásában, a ragok és képzők eredetének kutatásában, névmásokból vagy más önálló szavakból való átalakulások nyomonzásában, a nyelvek szógyökökön alapuló hasonlítgatásában fáradozik, mint aesthetikai tekintetben merőben haszonvehetetlen, sem kisebb sem nagyobb töredékekben itt helyet nem foglalhat.

Ne tessék zokon venni, hogy haszonvehetetlennek mondám. Arra az ügyre és azokra czélokra nézve értem, a melyeknek van szánva egy szépirodalmi lap. Én ugyan elégszer és elég élesen nyilatkoztam a gyökhasogatás aprólékos munkája ellen; de távol legyen, hogy azért az imént jelzettem vizsgáldások tudományi fontosságát és a maguk helyén jogosultságukat kétségbe vonjam. Valahányszor gáncsoltam, ócsárlásom sohasem magát a dolgot, hanem hol egyoldalúságát, hol bizonyos irányra nézt czélszerűtlenségét illette és tüntette ki. Mert avagy hatalmunkban van-e a falevelek hullását csak egy perczezel késleltetni vagy siettetni azóta, hogy Mohl felfedezte az ősz felé képződő, kicsucsorodó sejtréteget, a mely a levelet kitaszítja csuklójából? Vajon a mióta nagyítóink tárgyüvegei telvék a leggyönyörűbb, legérdekesebb sejt-mutatványokkal, termett-e több egy szál gabonával nem mondom, hogy az alföldön, hanem az óvári gazdasági intézet mintaföldjein? Teszen-e különbséget az angol kertészet fényes diadalára, a szebbnél szebb válfajok korcsosítás által eszközölt dús szaporítására nézve, akár anya-csiráknak tartásuk a virágpor szemecskéit Schleidennel, akár csak termékenyítő — dynamicus — erőt tulajdonítsanak neki a fűvészek roppant többségivel? És még csak egy kérdés: birták-e sejtetni a physiologiai legmélyebb vizsgálatok, legragyogóbb elméletek, hogy a december végén vágott fa erősebb, szijjasabb, tömöttebb, földben, vízben, levegőn tartósabb, mint a janiárius végén ejtett, s ez ismét elébb való mint a februáriusi, s így tovább? Vagy midőn ezt a — hogy úgy mondjam: külső — tapasztalás felfedezte, meg tudja-e mondani okát a tudomány? S mind ezekért mégis sem én, sem a tudomány más kedvelői nem becsüljük keve-

sebbre a növényboncz- és élet-tant mint elméletet, sőt mint micrologiát sem.

De a gazdaság és kertészet a növény-tannak más oldalait, más részeit óhajtják ismerni és használni, épen úgy, mint az irodalom, jelesen a szépirodalom a nyelvészetnek.

Végzetlenül sajnálom, hogy ennek az idén már emelkedni kezdő lapnak a becsét ismét trivialitásaimmal csökkentem; de még sajnosabb az, hogy a legfontosabb, legpróbáltabb igazságok trivialisok, és mégis, ha ottan-ottan nem emlegetjük, nagyon hajlandó a világ, elfelejtkezni róluk. Hozzá járul, hogy egy s más korban, egy s más körülmények közt az elfeledés veszélye, tehát az emlegetés szüksége is tiszerte, százszorta nagyobb. Ismeretesebb erkölcsi szabályok a világon nem léteznek mint a — tíz parancsolat, ugy-e? De hát bizonyos válságos időkben, dühöngésre hajló lelkesedés napjaiban vajon nem volna-e idves, hogy anyagi trombita hirdesse az égből: „Ne csinalj te magadnak faragott képet!” Egy elvetemedett ifjunál, a kit vagyonos atyjának előtte méltán elzárt pénzes ládája újabb kicsapongásokra ingerel, a kinek szívet anyja kétségbeesése meg nem hatja, s a kit bizony a materialismus morálja meg nem térít feslett utáiból, tán nem lenne hatás, jó eredmény nélkül, ha higgadt óráiban bizodalmas jó barátja ottan-ottan fülébe sugná az ötödik parancsolatot; szint annyira ohajtható, hogy egy ismételve intő szózat ne hagyja feledékenységre menni a hatodikat villongós korokban, akár külháboru akár bel forradalom iszonyai közt, midőn az ember patakkal özönlő vére kezd nem nagyobb benyomást tenni a megkeményedett szívekre, mint a mindennapi élelmünket szolgáló mézszárszék látása. Tán a hetediket és tizediket sem ártana emlegetni némely fényes bálban, a hol a szépség minden bájai s a tetszelgés minden fortélyai ingerlik a gyarlóságot, a mely nagyobb kéjjel hódol, mint a minővel egy Caesar diadalmoskodik. De minden bizonynyal nagyon jó volna, ha kávézenikék társaságában, — akár Augsburgban akár Lipscsében akár Pesten üssék tanyájokat, — egy szózat, vagy a föld alól mint a Hamlet apja lelke Dániában, vagy a menyezetről mint J . . . kné Kolozsvárt,

stentori hangon kiáltaná: „Ne mondj a te felebarátod ellen hamis tanúságot!” És végre, midőn egy tudós az ő kétes kamarán kelt értekezését ispékeli azokkal a sűrű és számos idézetekkel, a melyekről a tüt látó vén asszonyként elmondhatja, hogy a passusát olvastam, de a könyvét soha sem láttam, mily szükséges volna, hogy egy fenyegető ujj mutasson reá a kötőablak VII-ik számjára.

Ekkép rehabilitálván a közhelyeket, most már bátor vagyok elmondani különösen a magaméit. Ha mégis hibázom vele, kisebbitse vétkemet az, hogy lehető legegyszerűbben, szárazabban adom elő, hogy ne kényszerítsem az olvasót „tövissek és virágok” közül szemelni ki néhány oly magot, a milyent maga is véka számra tud természetelni.

1. A nyelv nem cél, hanem eszköz*).

2. A nyelv célja a szépirodalomban: képzetek és érzelmek ébresztése.

3. A nyelvészetnek csak azok a nyomozásai érdekesek nekünk, a melyek e célok elérésével tágabb vagy szorosabb kapcsolatban vannak. De ezek aztán, legalább némely nyelvre és bizonyos körülmények közt, kimondhatatlan fontosak is.

BRASSAI.

*) Ime megint egy példa, mily hasznos lehet egy trivialitásról való megemlékezés. Közelebről egy lapban olvasék egy verszetet, a melyben az eszme az, hogy a költő mindenét kész oda áldozni a honnak. Magasztos, felséges, megható eszme! de oly sokan és különböző változatokban megénekelték, hogy némi eredetiség kivására új vonást lehelni belé, már bizony bajba kerül. A költemény szerzőjének ez is sikerült. „Es ist aber auch nur darnach.“ Fogja magát, néhány meglehetősen éles kép után — a milyeket a nem csupán gúnyos költőnek mindig bizonyos békítő szellem mérséklésével kell használni — ime csattanóval rekeszti be: „Mi csak bennünk istentől származik: — az ész, az elv, a hűség, és a hit — mind égjen, folyjon el oltáron, — te imádott, te szívzeretted hon!” E már nem költői lelkesedés, hanem, lehető legkimélőbb kifejezéssel: költői örültség, és költőitlen communismus. Eszeveszettség; mert a hon nem cél még magában, hanem eszköz, még pedig magára tehetetlen és haszontalan eszköze a boldogságnak. Hatóvá, sikeressé egyenesen azok az eszköz-társai teszik, a melyeket oly vétkesen akar füstté égetni a fonala vesztett költő. De communista is; mert hiszen, ha tetszik, egésse és folyassa el — minő kép! a melynek csak a lángot kapott hájzír vagy photogén felel meg — bárminő oltár s bárminő bálványának azt, a mi az övé, de a másét bizony ne bántsa! Mert csak nem fogja azt követelni, hogy „ész, elv, hűség, hit” az ő privát tulajdonai? nekünk is lenne szavunk hozzájuk. Petőfi juhásza csak a számár fejére ütött nagyot „boldogtalanságában;“ a mi költőnek pedig a legszentebb dolgokat tapodja „ügyetlenségiben.“ A juhászt egy talpalatnyival sem vitte közelebb „Rózsájához“ durva fogása; de biz' a hon istennője előtt sem kedves az oltárára vitt égő hájzír vagy photogén áldozat.

(Folytatjuk.)

BELIRODALOM.

UTI EMLÉKEZETEK AMÉRIKÁBÓL.

Irta Rosti Pál.

Tudományos utazások leírása, ha alapos ismeretű utazónak hű jegyzeteit adja, nagy böcsü bármely irodalomban. Nálunk több oknál fogva különösen hasznos jelenség, annál inkább, minél kevesebb közöttünk a kiválólag tudomány kedvéért utazó.

Rosti Pál művét méltán sorozhatjuk irodalmunk azon kevés számú termékei közé, melyek a hazafiui szellemnek valódi s ép gyümölcsei. — Evvel koránsem azt akarjuk mondani, hogy e mű, az ifju irodalom szokása szerint, a hazafiasságot kongató phrasisokkal oly dusan ki van pikelyezve, mint egy újabb költőnek Párisban is szerepelt szüre s ugyanannak szóvirággal terhelt versei. — Szerintünk, kik gyarló felfogással bírnak a pathetikus hazafiuságnak pörölyözött izzó vas módjára szanaszét sziporkázó lelkesedése iránt, csak annyit jelent a főnebbi kitétel, hogy R. Pálnak Amérikára vonatkozó emlékezései olyan szellemről tesznek tanúságot, mely, mint becsületünkre való, minden céltudatos magyar keblét örömmre gerjesztheti. Egészséges értelemnek, józan ítéletnek s igazi magyar lelkiületnek nyilatkozását üdvözölheti e könyvben a műveltebb közönség.

Egy czélszerűleg művelt, a honszeretetet igaz melegével áthatott fiatal tudós áll előttünk, ki kezdettől fogva alkalmas képeztetésben részesült arra, hogy öntudatosan választandó tudományos pályáján a hazai közügy javának előmozdítására fordítsa helyesen szerzendett ismereteit s ildomosan fejlesztett minden tehetségét. — Művelt nyelvek tanulmánya alapján a nálunk még mindeddig nem igen kapós komolyabb tudományokat, különösen a vegytant s a természettudományokat általán, még pedig a nagy Humboldtot tartva szem előtt, nagyobb terjedetben s magasabb szempontu igyekvéssel tanulmányozta; s mindazon alapot, mely nélkül tapasztalati vizsgálódásra kiindulni botorság, serény törekvéssel birtokába ejteni iparkodott. Ezenfelül, mind a hazában mind pedig az európai műveltebb országokban tett figyelmes széttekintés folytán, igazán tudományos vizsgálódásra képesíté beható elméjét. Ilyetén irányzatú s törekvésű egyéniséget ismertünk föl mi a főnnczimzett könyvnek szerzőjében, ki a természeti erők megszámlálhatlan alakulásait, az emberi törekvések minden ágazatát a vallás, politika, tudomány, művészet, ipar, kereskedelem, stb. terén, egyaránt érdekelt figyelemmel vizsgálja, tudományosan fürkészi, alapos ítélettel, néhol meglepő elméiell bonczolja, — s a mi különösen

érdeklő, gyakran honi viszonyainkra vonatkoztat egyetmást a tapasztaltakból.

E szerint, távol a csupán kalandokat hajhászó utazók hiu szenvedélyétől, merész vállalatainak mindig nemes feladatu tudományszomja szab irányt. Nagy, világszerte híres buvár nyomait követi; de azon van, hogy saját önálló kutatásával szerezen meggyőződést a látottak mibenléte felől. Kísérleteket tesz a már megállapított vélemények ellenében is. Gyűjt s jegyez szélteben nemcsak saját, de mások ismereteinek gazdagítása végett; gyűjt főleg a hazai tudományosság gazdagítására; mert hisz folyton a nagy közcél lebeg szemei előtt, az igazi honszeretet kíséri veszéyes utjain, ha nem kérkedik is e nemes talismánjával, mint mások. Nem elégszik meg a látott tárgyak külidomzatainak följegyzésével, jelen állapotának fényképezésével: hanem be-bemélyed az alakzatok belső indokaiba. Fürkészi a jelenségek keletkezését s mintegy leszármaztatja azokat. Különösen Mexicónak nemcsak jelen összes viszonyait igyekszik elélnk tárni; hanem a lehetőleg fölvarázsolja annak multját, a meddig t. i. elméje a kutfők nyomán bejuthatott annak aknáiba. Valóban még a Jorullo csodálatos keletkeztének (Humboldt után) előadásánál is érdekesebbek az indus faj multját földerítő adatai. Reánk nézve, főleg most, vajmi tanulságosak e népnek viszonagságai!

Amérikának, mondhatni, legérdekesebb részeit megvizsgált és helyes szempontból fürkészt utazónk ehhez még azon előnnyel bir, hogy tapasztalatait oly modorban adja elő, mely kétszeres érdeket kölcsönöz művének. Lehetetlen a higgadt, elfogulatlan s józan értelmű vizsgálóra nem ismernünk e műben, melynek irálya oly kellemes folyamatú, mérsékelt csinú, hogy már az előadásnak módja s külszerkezete is a buvár elmének kellő épségét igazolja.

Meglehet, hogy a szaktudományok emberei itt-ott még nem eléggé áthatónak, nem mindenütt teljes alapúnak, mások pedig a látott tárgyak sokféleségéhez mérve tán nem eléggé sokoldalúnak tartják e művet, a természettudományok mai fejleméhez képest; bizony nem is oly könnyen juthatni már fel a szaktudományok színvonalára: de szerzőt a közönséges touristák fölületességétől, s holmi csekélyesekkel is fontoskodó gyalárdok nyegleségétől szintugy tartozkodónak látjuk, valamint általán a hivalkodó kérkedéstől.

Igazi magyar gentleman, kinek legbensőbbjében honol s onnét munkálva hat ki az, a minek a többség csupán külszínével szeret hánytorgni. Legalább mi munkájából ilyenül tanultuk be-

csülni az előttünk egyébkint személyesen ismeretlen szerzőt.

Részünkről a műnek abban helyezük kiváló érdemét, mit szerző előszavában is említ, hogy a reánk borult zsibbasztó korszakot nem akarta ténlenül átbusulni, mint annyi más jóra való tehetség; hanem leszorulva a netán követendett politikai pályáról, azonnal hozzá szegődött azon irányzathoz, melyen a cselekvésvágy ez időszert leg-több közhasznút tehet.

Miután belátta, hogy a nemzeti értelem fogyata csak azon bajokat szaporíthatja újra, melyek eddig is a szellemi mivelet hiányából sarjadtak föl leginkább; megindult a nagy cél felé s ment, hogy oly álláspontokról szerezzen a hazai értelmiségnek tájékoztatást, melyekről szemlélődve helyesebben beláthatók nemzeti viszonyaink. — Ment a világvárosok tudomány-csarnokaiba, hogy ott maga kellőleg megélesítvén látzerveit, tisztábban fölismerje az úgy nevezett újvilág alakulását, fejlemét s az új institúciók ingó alapján szédelgő helyzetét. Különösen hogy lássa a 3 század előtt lerombolt régi aztek birodalom sirja fölé emelt új államnak alakulási vajudozását, szomorú küzdelmeit, meddő erőpazarolását oly szabadságért, mely a legszabadabb kormányforma daczára a legnyomasztóbb rabságba sülyesztve nyomorgatja a kellő alap nélkül nagyra törekvő nemzetet. Valóban igen sok üdvös tanulság meríthető e messzünnen hozott de közel érdeklő tapasztalatokból! Lehet hogy csalódunk, de többször szállta meg keblünket ama hiedelem, miszerint nekünk igen sokban hasznos lett volna, ha Amerika valódi állapotáról tekintélyes hazai utazók csak annyi alapos ismeretet terjesztettek volna is egy pár évtizeddel ez előtt közöttünk, a mennyit a gyászos események után nyertünk kivándorlott honosinktól.

Bölöni Farkas S. költőies leírása, melyet a m. akadémia nagydijra érdemesített, és Haraszthynek valamint másoknak hiányos alapú ismeretesei sokrészt tévedésbe ejtették fogalmainkat, a vasárnapi szinben ecsetelő külföldi utazók rajzaival együtt.

Igaz, hogy az azóta szerzett keserű tapasztalataink nélkül meg sem értettük a himzetlen valóságot, melyet Raumer s egy és más elfogulatlanabb utazó adatai nyomán tudomásunkra juttatni iparkodott egy-két igazságbarát, holott most, ha ugyan eléggé okultunk, még jóval többet is láthatunk a hű leírás képeiből, mint a mit azokba befoglalt a hiteles író.

Mexicót, a természeti és társadalmi forrongások honát, utazóink hű ecsete nyomán szemlélve, mennyi eszme tolong föl elménkbe saját élményeinkre fontoltat!

Midőn R. Pál a Popocatepetl töböreiből szemléli a hideg ég fényes csillagait, s e hóval borított hegyromról néz szerte a majdnem egy csomóba gyült világon, — hol egy pár nap alatt a

földgömb majd minden égalját s növényzetét s az emberi nem annyi fáját tapasztalhatá, — elképzeltetjük, ha nem mondja is, hogy sokat belátott ez eszméltető nézletek nyomán, miknek észlelésére egyébütt hosszas tanulmány sem emelte volna. Nemcsak az ég csillagzatait láthatni oly magasban szokatlan fényűek- s nagyságuaknak: hanem a még tovább s fönebb lévőek is, miket alantóságunkban alig sejtünk, ott kezdnek hathatósabban megnyilatkozni fölébresztett elménknél, ellenben mily csekélyekül mutatkoznak onnét az alanti álnagyságok! — Van az ily nagyobb-szerű vándorlásnak valami kimondhatlan befolyása a lélekre, sok hályog leesik a korlátolt szemekről, az érzelmek megsűrődnek, s az ítélő tehetség, szélesebb alapot nyerve, biztosabbá szilárdul.

Értelemes utazónk, előadása közben, többször megszólaltatja honfi érzelmeit, de ha jól értők, még többször titkon figyeltet viszonyainkra, midőn pl. Mexico creoljainak szellemképét állítja elének. Bizony a llanosokon kívül egyebütt is eszébe juttatott számos honi képet az a forró öv népe, mely a dus erejű természet ölében oly csökönös nem-bánomsággal éli le napjait.

Nem hiszszük, nem hihetjük, hogy a hazánk történelmével, multunk emlékeivel s jelenünk aggodalmaival telt lélek mindegyik képén ne venne észre valamely magunkra figyeltető mozzanatot. S ez ok az, melynél fogva e közvetve annyi oktatást tartalmazó mű nekünk valóban nagy értékű jelenség.

Az ildomos szerző tartózkodott a doctrinair szereptől, s így mi sem vágunk senki elméje elé: örömeztőbb hiszszük, mikép e komoly figyelmet érdemlő könyv olvasása közben nem egy közügyünkre vonatkozó üdvös eszme ébred majd egy-egy ép honfi kebelben. A messzünnen áthangzó intelmek, kivált amugy oldalvást sugallva, olykor hathatósabbak az egyenesen szívbe lövellő közeli oktatásoknál. Mint ilyent, lelkismeretesen ajánlhatjuk is, mit egyébiránt a m. t. akadémianak a szerző iránt tanusított elismerése már is igazol; csakhogy ily tetemes áldozatba került munka iránt, mely irodalmunk egyik kiváló dísze, az olvasó közönség részéről is méltóbb elismerésnek kellene nyilatkoznia, és ennek ébresztése végett, már csak az igazi belérték miatt is, több méltánylással kellene a sajtónak is lennie; mi eddig, legalább tudtunkra, nem igen történt. — Pedig ott, hol a nemzet legnagyobb költőjét is alig találhatni méltó megbecsülésben részesítve minden ezrediknél, bizony a „szegény luxus irodalomnak“ mint K. A. nevezé, 20—24 forintos példányait vajmi ritka váltja ki a könyvársi raktarak börtönéből; ha csak folytonos ösztönzés nem nógatja, hogy egy esti fölösleges költségét szánja jobbra a divathős nemzedék. Ez oka, hogy igénytelen tollunkkal e műnek reánk gyakorlott jótékony hatását másokkal is megosztani igyekeztünk, ohajtván a gazdag tanulságnak többszörös gyümölcsözését.

Teljesebb ismertetéséhez annyi tér kívántatnék, mennyit mi nem igényelhetünk, bírálatához az íróén tultevő tapasztalat és tanulmány kellene, — mihez az egy pár □ ölnyi térben munkálgató legfeszültebb igyekvése mellett sem juthat. Egyoldalú karczolgatása vagy negélyes rostálgatása egyes állításainak, nem nagy sikerü lenne, valamint Habanától a Xochicalcói romokig adott rajzainak vázlatos elősorolása sem.

Legfőlebb érintjük, hogy a physikai és psychikai momentumokat, a természeti erők bámulandó munkásságát és az emberi tevékenységnek minden oldalú nyilatkozását helyes ítéllettel megfigyelő utazónak eléggé részletes előadása egészen beváltja előszavában adott ígérését. A művészet s tudomány, ipar és üzlet embere egyaránt dús élvezettel és lelki gyarapodással olvashatja ez izletes kiállítású könyvet.

S evvel, ugy hiszszük, eleget mondtunk róla izlettetés végett. — Célunk különösen a jeles műből és a derék utazónak szép törekvéséből merithető hasznos tanulságnak kiemelése, és ily közbecsülést érdemlő áldozatos vállalatnak őszinte méltánylása.

A munka díszét jelentékenyen emelő képek, R. P. fényképei után, szép reményü fiatal festőnk Klette Gusztáv által készítvék, ki jelenleg Münchenben folytatja festészeti tanulmányait. Örvendhetünk, hogy a jeles szerző, karján egyik kitünő szorgalmu fiatal művészünk mutatja be a tudománykedvelő közönség előtt.

Legyenek minél számosabb tehetséges ifjainknak példányul az annyira szükséges szellemi komoly törekvésben. — Másrészt pedig a léha sereg hadd lássa s pirulva — ha még képes — érezze, mit vesz az által, hogy az élet javát a teke- s kártya-asztaok mellett elvesztegli, vagy más, test- és lélekölő mulatsággal eldözsöli a jövő boldogságnak megalapítására fordítandó erőket. Nem mellőzhetjük el ezennel azon elvünknek nyilvánítását, miszerint mi bizony főben járó dolgoknak hiszszük, s irodalmi kötelességnek tartjuk, különösen viszonyaink tekintetéből indulva ki, a nemzeti szellemerőnek és minden jobb célra for-

ditandó hazai értéknek pazarlásáért a tévonton járó sarjadékot minden lépten nyomon ostromolni, bármily visszatetszők is az ily protreptikus szellemű beszédek, sőt ha a szelíd figyelgetések sikertelenek, a komolyabb érzelmeket egyéb gát-szereknek alkalmazására is sürgetni lelkiismeretbeli ügynek valljuk. Egyik idő a másiknak mestere, s mint tanító tanítványáért, ugy a jelen a jövőért felelős, még pedig súlyosan felelős az emberiség ítélőszéke előtt. Ha egyéb nem állna is módunkban, legalább élesen megválasztó különbséget tegyünk a buza és konkoly közt, nehogy hallgatagul egy-értékűnek vevén üszköt és jó magvat, vétkes közönyösségünk a legböcsösbet elárulja.

Ennél fogva legyen mindennek a maga érdeme szerint. Jusson ki a dics az érdemnek, korholás a hibának stb. Ne bitorolhassa a külszin fitogtatásával, a hazafiuság czégének ostentatiójával az igaz honfit illető becsületet akármely bitang korcs.

Elmondunk ezennel holmit a jeles mű olvasása nyomán támadt gondolatainkból. Mit mond R. P. a nagy utjában tapasztalt dolgokról: arról derék művét szólaltassa t. olvasónk.

Ha netán drágálná: sziveskedjék átpillantani a külföldi utazásokról szóló könyvészeti jegyzeteket, például a párisi Firmin Didot-féle bibliographiai füzeteket, hol százaktól egész ezer s néhány száz frankig fokozatos áru illusztrált művekről van szó.

Nemde mi ilyesekre még borzadunk?

A tudományt vagy általános műveltséget ne is nézzük font számra árult portéka gyanánt; inkább minden erővel az ellen hassunk, hogy az irodalom terményei ne aljasittassanak csupán árucikkekké.

Nekünk az irodalom fontosabb nemzeti ügy, mint bármely más európai nemzetnek.

E meggyőződés ösztönzé e sorok íróját ez igénytelen közlemény nyilvánítására, melyben csak a tisztán szellemi érdekeltetést kívánta fel-szólaltatni.

ÁRPÁDFI G.

K Ü L I R O D A L O M .

A FINN NÉPKÖLTÉS ZET.

(Vége.)

De ha valaki kérdezné, az ilyen, tanulás és tudomány vagy egyéb készség nélküli emberek miért fognak hát a dalláshoz, erre is azt viszo-
nozzák énekeseink :

Ne vegyétek azt rossz néven,
hogy készületlen készültem,

fogtam dalok dallásához :
de érkezék nagy unalom,
az kénytetve kényszerite,
az ám hajtva hajta engem.

S ezt már régtől fogva mondják, vagyis :

Bizony a gond éneket hoz,
rá emlékeztet a bánat,
ború szokat hordoz egyre,
sujtott elme gondolatot . . .

Könnyű bánatomban dallok,
unalomban örvendezem,
napjaimat kényszeritem,
hogy estém sietve muljék,
reggelem alámehessen,
holnapom elszenderedjék.

Közmondásban is az mondatik: *Madár repülésre, busuló dallásra van teremtve*. Nem kell senkinek is azon csudálkozni, ha néha készület nélkül szükkölködők is dallásra adják magukat kemény unalom, súlyos gond, vagy egyéb ok által kényszerítve. Különböztetve attól is lehet tartani, hogy sok dal idő változával úgy járhatott, mint a leány, ki magára öreg napjain visszaemlékezik, mondván:

Vala nékem hajdan képem,
másához hasonló szép képem,
midőn ifjan büszkélkedtem,
mint a füvek úgy lebegtem.
Valék előbb a mint voltam,
valék kedves én időmben,
serdülő koromban csinos;
valék mint az almavirág,
gyenge mint zelnicevirág,
vagy mint hegyen földi eper,
mint afonya fényes dombon.

Már eddig tán kétszer is megemlítettük, hol találtak leginkább jelen időben ezen dalok. De vajon Karjala valóságos és egyedüli szülő-földjök-e, vagy csak utolsó rejtkehelyök, erről néha, úgy vettük észre, kétkednek a vélemények. Az amerikai vad népek az európaiak előtt mind tovább-tovább futnak ismétetlen hátulsó földekre; ezen természet-szülte és nevelte dalok is hasonlóképp kívülről kerülhettek mostani földükre, a műveltség lábai elől mind odábbra vonulván, úgy hogy immár csak Karjalában találtak. A földmívelők gyermekei elhagyják mulatságukat és végeznek játékukat a padolaton, félénken rohanván zugba, ha uri nép lép be a szobába: így gondoljuk, hogy ezen vagy más ilyenféle dalok is hajdan egész Finnországon ütték vala játékukat, de azután a mondott okból mostani rejtkehelyökre vonulának, más helyeken előbbi ott létekről nem sok egyebet hagyván, mint nyomaikat a közkeletű közmondásokban. Karjalában megmaradtak még eddigelé, úgy hogy, bár az öreg emberek eléggé sajnálják lenézéseket, mindazonáltal még mindenkor és minden alkalommal éneklük. Vannak külön dalaik a gyermekeknek, a fiatal nőtelen és hajadon népnek, a házasoknak; vannak az időhaladta öregeknek is saját dalaik, azokon kívül, a melyek olyan természetűek, hogy közönségesen többen vagy mindnyájan éneklük. Azonképp vannak külön dalaik az ifjaknak, külön a lányoknak, külön a férfiaknak, külön a nőknek, külön a házi gazdáknak, külön a házi asszonyoknak. Egyoldalúságtól félvén, egyik fajtáját sem dicsérhetjük jobban a másiknál. Mindeniknek megvan a maga kedvessége és szépsége, így például a *gyermekek dalainak* is. Sok ember talán csekélyebbeknek tartja ezeket, hogysem ki kellene

nyomatni: de azok mégis oly kedvesek a gyermekek előtt, s felfogásukhoz képest oly szépek, hogy ők nem is igen tartanak mást dalnak, mint a mi felfogásuk és értelmök szerint foly. Az önmagát megzavaró bölcsesség, a mely egyebet nyújt a gyermeknek, mint a mit felfogni bír, vagy a mely illetlennek tartja a vesszőhöz, hogy a szél után ide-oda hajlong, s nem áll, mint teljeskorú fa, merevenen, hajthatatlanul. A gyermeknek saját elméje, saját kívánsága, saját dolga, tudása és énekei vannak, s a szerint kell mindent, a mi őt érdekli, megítélni. Az említett gyermek-dalok mintegy alsó osztály a szuómi dal-iskolában. S olyanokat énekle gyermek korában minden jeles rún-költő; épen azokon szoktak a dal természetéhez és eszmélkedtek rája. Más dal-iskola volt azután kiki magának, mint azt egy énekes beszéli, mondván:

Énekim en tanulásom,
a szavak en szerzeményem;
út féléről szedegettem,
gallyakról megtördelgettem,
hangafüvekről szaggattam,
vesszőkről is összevettem,
kicsiny levén a csordánál,
mint gyermek a bárányokkal
mézet adó dombokon,
arany-fényű csúcsokon.
Szél szót hozza szájával,
ezeret a lég lengete,
hullámonként folya a dal,
vizörvényként a gondolat.

Más külön dal-iskolájok nem vala a szuómi-aknak. Mert ámbár dal-iskolák említetnek is finn rúnokban és dalokban, azon hihetőleg nem lehet egyebet érteni, mint a mi még jelenben is ország-szerte jár, hogy egyik a másikat emlékezetből tanítja dallani. Ekkép érthető a második könyvben nyomtatott dalis, melyben a leány elbeszéli, hogy kis korában egy asszonynak néhány fonalgombolyagot és gyölcset vagy ünget ada ének-tanítási jutalmul: de nagyobbra nővén, megbánja ezen dőreségét, mert úgy veszi észre, hogy asszonyok tanítása nélkül is gondja elég éneket told egymásra; ezen saját szavaival azon igazi, minnütt honos finn dal-iskolát jelelvén, a melyről az előbbi lapokon már eleget szoltunk.

A szuómi dal idejéről vagy régiségéről mást nem mondhatunk, mint hogy gyökerei az elmúlt időkbe vesznek, sudara pedig a mostani időbe ér fel. Így az ezen gyűjteményben levők közül soknak elég nagy kora, talán évezre is van a hátán; de mások meg nem lehetnek nagyon régiek. Minél nagyobb vidéken, több külön-külön helyen énekelnek valamely dalt, annál régiebbnek tartanók azt; s többnyire azokat éneklük nagyobb vidéken szerte, a melyeknek több eltérő olvasásaik vannak. Ez általában van mondva, nem azon szándékkal, hogy az valamely külön dalra illik, úgy egyik mint másik irányban.

Hogy a szuómi daltudomány a népnek saját nemzése, születése és növelése, nem külföldről örö-

költ, azt már a szuómi dalnak tulajdon alakja, s a mellette felnött testvéreitől, a svéd és orosz daloktól egészen különböző természete bizonyítja. A svédnek nincsen sok ilyen igenes és világos elmenyilatkozása a dalaiban; hanem ha valamiről énekelnek, a dolgot elbeszélésbe öltöztetik, vagyis más valamiről mesélnek, a mihez magukat gondolatban hasonlítják. Dalaik nagyobb részint azon fajtájuk, melynek eme gyűjtemény harmadik könyvében az énekek, ámbár ezek természetétől is eléggé különböznek. A svéd népdalnak legtöbbje épen nem is a nép csinálmánya, hanem a felsőbb osztály, a svéd hajdani úri rend készítményei. A nép azután szokásaiban, csinoságában és más életmódjában az úri rendet követvén, annak helyére tódula; az úri rend tovább halada, s akarattal vagy feledésből maga után hagyá énekeit, a melyeket a nép eltulajdonita, felszede és megőrizte, — úgy hogy azok most népdaloknak neveztetnek is, holott eredetben legnagyobb része nem az vala. Eredet szerinti saját népdala, tudunka, felette kevés van a svédnek, s az is alig ér valamit. — Az orosz dal, jóllehet kissé rokonabb a finn dalhoz, mégis

attól nagyon különbözik, úgy hogy, mint már mondók, a szuómi dalt nem lehet máshoz, csak önmagához hasonlítani, s ép ezen önállósága bizonyítja régiségét is.

Többet lehetne a *viro* (eszt) dalok egyezéséről a szuómi dalokkal írni, mint a mire ezen előszóban érkezünk. Azok eleinte nem valának egymástól elkülönítve, hanem azon egy dalok; azután elválván a nép, dalai is elkülönödének. Az elválás után a szuómi dal, mint maga a nyelv is, jobban megtartotta eredeti természetét; különben is az mindenkép hatalmasabb és dúsabb a *viro* dalnál. Még kevésbé fogjuk a szuómi dalt más távolabbi népek dalaival egybevetve nyomozgatni, ámbár e sem volna haszontalan munka stb. stb.

A régi finn költészetből a monda-rúnok a Kalevalában, a dalok és énekek a Kantelatar-ban jelentek meg. Egy harmadik rész lesznek az *igézö rúnok*, melyek kiadhatását Lönnrottól még várhatjuk.

A Kantelatar-ban foglalt dalokat és énekeket többnyire Lönnrot gyűjté 1828, 1831, 1832, 1836 és 1837, végre 1838 és 1839-dik években a végezt tett utazásain.

A FOGLALATOSSÁGBELI EGYHANGUSÁGRÓL

mint a boldogság egy neméről.

„A Caxton-család“ szerzője után, angolból.

Arra, hogy valamely dologra élénken emlékezzünk, nem elég, hogy az érzékeinket elbájolta és képzelődésünket meghatotta legyen. Bizonyos mérsékelt tartósság is kell hogy környezze, összhangzásban kedélyünk előleges benyomásaival. Az aeoli hárfá zengeményei jóllehet elragadók, de nem tapadnak az emlékezőtehetséghez, mivel zenéjükben nincs mérték.

Ha visszapillantunk egy végig vonuló évsoron, ritkán látjuk az emlékezetet oly pillanaton csüngni, midőn a kedély legizgatottabb, a szenvedély legtevékenyebb volt, sőt inkább ama hézagokon, midőn az órák változatlan nyugalomban követték egymást. Az érzékek váltóláza csak beteg képzelődést foglalkoztat, csak az idézi vissza; ama diadalok, melyek önbecsülésünknek hizelegnek, homályosan és kopottan tűnnek föl az évek távolában, mint ama, hódítók számára pala és gipszből sietve öszverakott ívek töredékeinek és valótlanoknak tetszenek, ha későbbre vizsgáljuk; a kényelmes kapu porladozó oszlopokon nyugszik, megfosztva lobogóitól és füzereitől, melyeket egy óra ünnepélyessége tüzött volt reá.

Bár mily változatos éltünk folyama s bár minők az öröm és becsvágy phasisai, melyeken áthaladt, ha emlékünknél földidéznök azon időket, melyek aránylag legboldogabbak voltak, úgy tapasztalnök, hogy azok valának legnyugalmasabbak egyszersmind.

Valamint a testnek egészségére nézve rendtartás kell szokásaiban, s még nem épen hosszú életet eszközöl szokásokkal is kibékül, kisebb ártalommal, mintsem azokat a hirtelen változásokat állja ki, melyekkel athleták edzik az erejüket: így a léleknek is bizonyos óraszerű gépies *routine* szükséges egészség tekintetében; jól esik, ha a biztonság nyugott érzetével tekinthetünk előre; ha aznapi foglalatosságaink közt megnyugszunk — bizonyos báj rejlik ama gépies bizalomban, mely eszünkbe juttatja, hogy ugyanazon foglalatosságokat holnap, ugyanazon órában ismételhetjük. S így az egyhangúság maga a boldogság egy elemévé s indokává lesz, mely a világ tomboló csoportjában kikerüli figyelmünket. Valóban helyesen jegyzi meg Plutarch a léleknyugottságáról, hogy „a cipő simul a lábhoz, nem pedig a láb a cipőhöz“ a mivel csak azt akarja mondani, „hogy az emberi életnek lelkihangulatja ad irányt.“ De új cipők a lábat, új szokások a lelket sértik. A legkitartóbb gyalogló ellankadna hosszú járásban, ha minden mérföldre új cipőt huzna.

Helytelenül alkalmazott szájalom érzetével s tán még sokkal oktalanabb megvetéssel pillant a sürgő forgó ember az ő nyugtalan és lármás köréből arra, ki szerinte inkább tenyészik mint él. A fővárosról fővárosra nyargaló utas megáll, éji szállásra, valamely járatlan hegyek közt emelkedő monostor előtt. Tanuja a kolostori élet szokásainak, melyek változatlan formákban vonulnak végig, hol az évet és napot arasznyi darabokra méregeti ki a harang. Szekérre ül, mint ha könnyebben érezné magát; mily nyomasztó lehet a

háta megett hagyott lét! Mért volna az? Mivel oly egyhangú! Léha okoskodó! az egyhangúság békítette ki czellájával a szerzetest. Foglyok is ragaszkodtak, hosszas évek után, börtönük egyformaságához s visszadöbbsenek a szabadság új donsága elöl, midőn független lábra helyeztetek. Nem mintha ez illusztrációk a monostorok és börtönök szószólói volnának, hogy az egyformaság, még a boldogság szokott elemeinek legkevésbé kedvező körülmények közt is, már maga magában boldogsággá válik, mintegy látatlanul fejlődven és nővén ki a sajtáságos szokások háborítatlan biztonságából. Valamint az a gyönyör, melyet

rimek hallása közben érzünk, mint mondják, mértékes szakaszok ismételt visszatéréséből ered — ama kielégített várakozásból, hogy bizonyos időközökben bizonyos hatások ismétlődni fognak — így van ez az életben is. Ugyanazon vagy hasonló dolgok újra meg újra eléfordulása, ama bizalmas és kedves várakozások teljesülésén érzett örömünk, melyekről alig tudjuk, hogy ohajtva voltak, annyi öszhang és varázs kutféjei, hogy ott, hol az életet magasztosabb lendület nem ékesíti, gyakran egyedüli megkülönböztetői költőségének és prózájának.

B. HORVÁTH MIKLÓS.

T Á R C Z A.

SÍRBOLTBAN.

Meg van fordítva már az ősi czímer,
Kihalt végső tagjában a család,
Mely, mig század viradt századra tizszer,
Hatalmosan, büszkén s ragyogva állt.
Beteltek a soros fülkéek egészen, —
De, — mily végzet-játék! — egy még üres, —
Ez egynek is mindjárt lakója leszen,
S élő, holt itt többé mit-sem keres.

A házba fenn, zendül a *dies irae*'
E rémes mű értelme s dallama;
Szorongás jó az értelemre, szívre,
Az ember, mintha már ott állana . . .
S mig készülnek felül a temetéshez :
Lenn rács, ajtó s vastábla nyitva áll,
Napfény tolúl a százados penészhez,
S még zordonabb e fényben a halál.

Mily dús üreg! kincscsel czifrázva, telve,
Mit tettetés, igaz bú, s gög pazarl;
Költészettől, művészettől ölelve
Annyi emlék, koporsó s ravatal . . .
Van, ki szeret láttatni bárha holtan;
Temetve is hallgatni : sok kevély :
S áll a kövön, beszél más-irta szóban.
— Kép- s jelben itt van kor, tett, szenvedély.

Szép, gömbölyű karú fiucska játszik
A rét habos, virágos szőnyegén,
De a lepe már-már elszállni látszik
A melyet tart s néz ujjának hegyén. —
Ifjú *leány* fekszik halotti ágyán,
Kit még sok év s boldogság illete,
Szép volt; — fehér s hideg lett mint e márvány,
Hogy érte a halál lehellete.

Ez, ujjait nyugasztja zöngé hurnál,
Az csillagok titkába néz, hatol.
A harmadik' kezén a mérleg úgy áll :
Hogy nyelve jobbra, balra nem hajol.

Sarkát, levert órjás mellére tévén
Végső csapást mér a hős zordonan.
Feje, ki járt szörnyű halálnak révén :
Nyitott szemmel lábához hullva van.

Turul, galamb, mén s gím jelvényi rajza,
A rózsató, a cserlomb és kalász;
Egymást szorító kéz; — sziv átnyilazva
Félig sejtet és félig magyaráz;
Mig a kőből féloldallal kilépve
Fenyeget, hogy megszólal, megjelen
Tolmácsul egy-egy ős mogorva képe,
Ki maga munkált a törtéteken.

S mily történet! mi bős lidérczek, árnyak
Kísérik a családot e helyig!
Multjában : fény szomszédja a homálynak,
S az élet oly örvényesen telik!
Mi a szülött : az volt előde nyilván,
Hasonlók a vér és erkölcs szerint;
Lelkes, szilaj s kegyetlen nép! — A villám
Ragyog, rémit, rombol — s egyszerre mind.

Zsarolt, foglalt jó kedvben és haragban,
Meggázolá a törvényt s a jogot; —
Egymás vérét ontotta, itta gyakran,
Ha ellené s szomszédé megfogyott.
Az oltártól rablá el más aráját,
Felszedte a templom szent kincseit :
Égben, földön nagy-méltán gyúlt reá vád . . .
S a bírótól nem félt sem ott, sem itt.

De a midőn egy ország szólni nem mert,
S az elgyalázott nemzet csak nyögött :
Emelt fővel, harsányan monda-ellent . . .
Felkölt. — Megállt szilárdan Kont mögött,
Hősen küzdött Mohácsnál, — ott kilenczen
Maradtak, mind erős, szép bajnokok;
Sok, bujdosván nagy bújában : kietlen
Tengerparton takarja gyér homok.

Szép a lapály, a mely kalászt hoz, érlel,
De szép a bércz is a mező felett;
Ez kölcsönöz tölgykoszorús fejével
A tájnak fönséges tekintetet.
És, árnyékot vet néha bár amarra,
S uralkodnak felette ormai:
Széllel, viharral a bércz kelve harcra:
Nem hagyja a völgyet megromlani.

S fájhat: ha dőlnek a bércz ősi fái,
Ha pusztulnak s enyésznek a nagyok;
Lehetne tán sokat szemökre háynyi,
Ha fényes tettök is nem volna sok!
Kevéssel volt bünöknel több erényök,
Mely az apákról a fiakra szállt;
De annyiszor ez a kevés — ha vész jött —
Nem engedé elveszni a hazát.

TOMPA MIHÁLY.

AZ ÖREG HÁZ ÖREG ÓRÁJA.

Jelige: Az élet is csak egy rege.

Wohl Janka.

A ház, mely az utca sarkán állt, olyan öreg ház volt, nagyon, nagyon öreg, s meglátszott rajta, mert úgy nézett ki a többiek között, mintha nagyapjuk lenne.

De azért szebb volt mint mind a többi, olyan szép öreg ház, fölül pompás faragványok voltak alkalmazva, s a falak telve voltak a legszebb képekkel.

És ezt az öreg házat vette meg édesapám, s belé is költöztünk. Az egész eleinte olyan üres volt, mert azokat a vén, törött bútorokat apám mind eladta a zsidónak. Csupán, az egyik szoba sarkában, mintegy elfeledve, csüggött egy vén, vén óra, fehér alapon rózsákkal kifestve, melyek az évektől már egész halaványak, szintelenek lettek. Fölül pedig, tetején, állt egy piczi ember, bámuló szájjal, s púppal a hátán, igazán egész úgy nézett ki, mint egy valódi ember — pedig csak fából volt.

„Minek ez a vén óra itten,“ mondá édesanyám az első napon, melyet új lakhelyén töltött. „Leveszszük és eladjuk a zsidónak, hisz már egész kopott és szintelen.“

Én épen nézegettem az órát anyám e szavai alatt, s úgy látszott, mintha az felsóhajtott volna, s a kis ember ott fönn olyan förtelmes képeket kezdett vágni, hogy elnevetve magam oda futottam anyámhoz és addig könyörögtem, míg megigérté, hogy az óra itt marad s nem kerül a csúf zsidó kezére.

Midőn apám haza jött, felhúzta a vén órát, az pedig elkezdett lassan és egyformán ketyegni: tik-tak, tik-tak! s minden mozdulatnál a kis ember feltátotta és ismét becsukta a száját.

De ennyi volt az egész, s az óra nem tudott egyebet mondani, mint tik-tak és ismét tik-tak, de meg kell neki adni, ezt alaposan tudta, pedig apám mindig azt szokta mondani, hogy többet ér keveset jól, mint sokat rosszul tudni.

Tehát az öreg óra megmaradt, s mielőstbendben voltunk, beakasztották a gyermekszobába, épen kis ágyacskám átellenébe.

I. ESTE.

Az első napokban igen sok dolog volt a háznál; azért anyám, hogy láb alatt ne legyenek, korán lefektetett. Egyszer ismét oly korán és magamban kellett lefeküdnöm, s nem volt mellettem senki, ki elalvás előtt meséket mondott volna nékem. Mamának dolga volt, Borcsa pedig, házunk vén szakácsnéja, ki annyi mesét tudott mint csillag van az égen, a konyhában tisztogatott. Így hát egész búsan feküdtem kis ágyamban, s mulatságul piczi fejpárnámat csókoltam, mert ez a legszebb kis párna volt a világon. S midőn körülnéztem a szobában, az órára is rápillanték; lassu ketyegése most úgy hangzott fülemnek, mint: „jó estét!“ S midőn jobban ránéztem, úgy látszott, mintha a szintelen rózsák rajta kivirulnának frissre, fényesre, s ágak hajtottak ki belőle, zöld leveles rózsáágak, s végre az óra helyett pompás rózsafa állt ottan. S az ágak között a kis emberke ült, a legfurcsább grimaszokat vágva, bukfenczeket hányt s csókolgatta a rózsákat, melyek, csunyaságának daczára is, oly kedvesen mosolyogtak reá, s e közben lassan, csöndesen hangzott ki a fából: tik-tak, tik-tak.

De hová lett a rózsatő? Annak helyében egy vén chinézer ült ottan és fontosan bólingatta hegyes-sapkás fejét: tik—tak, tik—tak. Még pedig valami gazdag chinézer lehetett, mandarin vagy tán a császár maga; mert fehér atlasz-ruháján rubint-rózsák voltak himezve, s a harmatcseppek bennök nagy igazgyöngyök valának. Fönn a sapka hegyén pedig — előbb azt hittem, hogy bojt — bukfencezett a kis ember s egy lábón balánszirozta magát, olyan furcsán, hogy nevettemben nem tudtam hova lenni.

Egyszerre meg a chinézer helyett egy vén asszony volt ott. Jó vén arcza teli ráncz-czal, kezében hószin zsebkendője és imádságos könyve, fején pedig az ócska menyegzői fejkötő színtelen rózsákkal diszítve. S az öreg asszony susogott: „tik—tak, jó estét, kis lánykám, s az imádságos könyvből kukucsált ki a kis ember „jó estét. jó estét“ s aztán ismét behúzta a fejét.

„Most mesélek valamit, kis lánykám“ mondá az öreg asszony, s nagy fehér köténye alól kivett egy pompás képes könyvet, és

De akkor elaludtam s álmban is halálom az óra bánatos ketyegését: tik—tak, tik—tak.

II. ESTE.

„Tik-tak, most igazán mesélek valamit,“ mondá a vén óra, midőn más nap este ágyacskámban feküdtem. „De csak is néked, kedves jó kis lánykám, mert néked köszönhetem, hogy még itt vagyok. Elbeszélek mindent a mit láttam hosszú életemen át, nagy, szép regét mondok néked, *egy egész élet regéjét*. Tik—tak, tehát hallgass:

Ebben a kis szobában született egy lányka. Ott a hol fekszel, állt a kis bölcső, a zöld függönyökkel, a piczi fehér párnákkal. Az emberek csak születni látták őt, de én megláttam, mit ők nem vehettek észre, hogy két angyal hozta le az égből.

Mintha csak most történt volna, úgy emlékszem mindenre, s még arczuk, egész lényük előttem áll.

Az egyiknek arcza fénylett, mint felkeltekor a nap, szemeiben vidor tűz lobogott, s véghetlen üdvösség ömlött el egész lényén.

Hosszu szöke hajába virágok voltak fonva, keblét virágok ékesíték, s kezében is virágokat tartott.

A másik meg halavány és bús volt, szemében fájdalom, hosszú gyászköntöse a földet septe, s halavány homlokán fönnség és fájdalom borongott. De volt rajta valami magasztosabb, égibb, eszményibb mint viruló testvérén. Beszédjőkhől kivehetém, hogy az egyiknek neve „*Boldogság*,“ a másiké „*Búbánat*“ volt.

Letették a gyermeket a bölcsőbe, s azután rajta versengeni látszottak. „Engedd át nekem,“ kérte Boldogság „hisz mit is vesztesz benne, gyermekeid úgy is számosabban vannak mint az enyéme, elégedjél meg velök.“

Búbánat elgondolkozott, azután felelé. „Gyermekkorra tiéd, a gondtalan gyermekéveket ékítsd fel leggyönyörűbb virágaiddal. De további életére fekete fátylomat vetem, s megtanítom lemondani rólad.“

Akkor Boldogság megcsókolta a gyermek arcját, és e csóktól *szép* lett, megcsókolta homlokát és attól *eszes* lett, kezeit, piczi fehér kacsóit is megcsókolta s azok attól *ügyesek* lettek. De Búbánat még egyszer odalépett a bölcsőhöz, s márvány hideg kezét szívére tette — s attól *jó* lett. Aztán mindakét angyal fellebegett oda, a honnan jöttek — az égbe. Tik—tak, tik—tak.

„Még egy regét, kedves jó óram,“ kértem, midőn elhallgatott.

„Nem, elég egyszer ennyi, most mutatok még egy képet.“

S mielőtt összeszedtem volna magam, egy kis bölcső volt ott az óra helyett, s benne egy gyermek feküdt, s a kis ember halkán énekelte az én mamám kedves bölcső-dalát:

Aludjál csendesen,
Kedves kis gyermekem!
Fönn, az égben
A jó isten,
Itt a földön
Az én szívem
Virrasztanak téged.

Igy azután elaludtam.

III. ESTE.

„Jó estét óra, ma jó korán van az idő és így sokat mesélhetsz.“

Tik—tak, igen kis lánykám, csak hogy

rosszul húztak fel s egy kicsit rekedt vagyok. Ha jobban nem vigyáznak a felhúzással, tüdővészbe esem és meghalok. De most hagyjuk azt, s hallgass inkább, sietnem kell.

A másik szobában állt egy nagy kerek asztal, s ott függtem én is, akkoriban már 17 év óta.

Én nagyon szerettem azt a kerek asztalt, és ittlétem első éveiben egy kis viszonyunk is volt együtt, s a mint történni szokott, azután is rokonszenvet éreztünk egymás iránt. Legnagyobb oka, hogy viszonyunk felbomlott, az vala, hogy én féltékeny lettem a nagyapa karosszékére, mely mindig az asztal jobbik oldalán állt, mintha karon fogva menyegzőre mennének. De gyanúm alaptalan volt, ezt az asztal becsületére mondhatom. Hanem ezt én csak akkor fedeztem fel, midőn mindketten megöregedtünk. Isten jól rendelte így, mert állásunk és társadalmi viszonyaink annyira különbözök voltak, hogy lehetetlen lett volna egybekelésünk. Így, miután legerősebb rohama fájdalomnak lecsillapult — nyugodtak lettünk — csakhogy én agglegény maradtam, ő meg öreg kisasszonynya lön.

Hiába, régi szerelmen nem fog rozsdá!

Tehát ott a másik szobában, a nagy kerek asztalon, fel volt terítve, s miután elütöttem a tizenkettőt, belépett a nagyapa, egy éltes ur, egy éltes asszonyság s egy gyönyörű virágszál, a 16 éves Anna.

Az asztal körül helyet foglaltak, de nagy csodálkozásomra egy hely a kis lány mellett üres maradt.

Bizonyosan valaki meg volt híva. Talán a plébános ur, vagy a vén professor a házi barát? Ugyde azok mindig korábban szoktak jönni, s azok után bizony Annácska nem nézett volna olyan sovárgó, vágyódó szemekkel körül. Érték én, óra létemre is, a physiomicához, s azt is észrevehem, hogy midőn egy negyed egyet ütöttem, Anna szemei teli lettek könyekkel s felvetve pici piros ajkait, letevő a leveses kanalat, bár nem evett még egy harapást sem.

E perczen kopogás hallatszott az ajtón, az öregek elmosolyodtak. Anna arcát pirfutá el s aztán ismét halavány lön, s elnyomva egy hangos örömkialtást, egyszerűen mondá:

Tessék!

Az ajtó kinyílt s rajta, nagy csodálkozásomra, az öreg professor vagy a plébános ur helyett, egy magas, sugár fiatal ember lépett be, ragyogó fekete szemekkel, göndör barna hajjal, ki illedelmesen, de barátságosan meghajtotta magát, az anyának kezét csókolt, s szótalánul, de beszédes tekintettel Anna mellé ült. Anna telided, halvány arcza piros lett mint a szamócza, s hosszú, szőke szempilláit csalfán ereszté le nagy kék szemekre, az ifju sokat jelentő, fényt árasztó pillantata elől.

S én mindezt még nem tudtam! Én egy tizenhét éves tapasztalt óra nem tudtam, hogy miért volt Anna egy pár hét óta olyan szeszélyesen, véghetlenül vig, s olyan ábrándos, szomorú.

Hisz a kis Anna szerelmes volt, szerelmes, még pedig a szép fekete hajju, ragyogó szemü fiúba. Hogy boldog-e, azt nem tudtam. De azt is megtudám, este, midőn Anna lefeküdt.

Az ide nyíló ajtók éjjel mindig nyitva voltak, s az ebédlőből világosan kivehetém Anna fekhelyét, s így akkor este észrevehem, hogy arcza örömtől sugárzik, s fejét elrejtve fehér párnáiba, gyakran és lázasan susogá: „szeret!”

S nevetett, sirt, beszélgetett önmagával, mig el nem aludt.

Csak aztán tudtam meg, hogy ez utolsó boldog napja volt.

Künn tombolt a vész, az eső az ablakokat verte, s a tompa mennydörgésen keresztül egyszerre susogó hangokat hallék.

Az ablak-mélyedésben állt hat vagy hét viruló virágcserep, mely szintén csak egy pár nap óta volt itt. Hogy ki hozta, azt nem tudom, csakhogy egyszer reggel ott álltak az ablakban, s Anna mindig, örökké csókolgatta őket.

A susogás mindig érthetőbb lön s értelme ez volt:

„Ő bennünket neki adott, a jó, a szép, a kedves lánykának, hogy öröme teljék bennünk. Jertek hát, testvéreim, énekeljünk ágya körül, énekeljük egyikét szép villi dalainknak, melyeket senki sem hallhat szerelmi üdvösség érzete nélkül.“ S a virágok ki jöttek lassan a cserepekből, finom gyökereiket gyöngéden illeszték a tiszta, fehér

pallóra, s Anna ágyához lebegtek. Körülállták fekhelyét, s mindegyik virág kelyhéből egy piczi aranykoronás fő tekintett ki, s édesen kezdék a villik susogó, harmoniás énekeiket.

Csiling, csiling, ha eljön a tavasz,
Virágot lehelve a mezőn,
Szeretlek én!

Csiling, csiling, ha majd eljő a nyár,
A földet megcsókolva napsugárral hön
Szeretlek én!

Csiling, csiling, az ős ha eljövend,
Felszedve egyenként a fris virágokat,
Szeretlek én!

Csiling, csiling, s a réteken ha ellebeg a tél,
Temetve szemfödéllel azokat,
Szeretlek én!

S a sajtáságos édes dallam közepett, az ablakon át egy fénysugárzó angyal lebegött be a szobába.

Üdvösségtől ragyogó arczáról, megismerém Boldogságot.

S a szoba tele lett illattal, fénynyel. Ragyogó alakok hajlottak a szép alvó fölé, s mindig folytatódott a villik hullámozó, csengő dallama.

Boldogság pedig megállott az ágy előtt s égi szemeit reáfüggeszté az alvó lánykára.

„Ma utoljára vagyok itt, szeretett gyermekem,“ susogá, „búcsuzni jöttem tőled, és e háztól, melynek angyala vagy. Eljön Búbánat s mosolyodból köny lesz. Fehér ruhád gyászöntössé válik, s tiszta homlokodon elsimitva égető kezét, barázdákat fog égetni reája. S most itt van utolsó ajándokom, minden a mit adhatok annak, kit Búbánat karjaiba zárt.“ Ekkor kezét szívére tévé s szívet megcsókolá: „emlékezzél reám!“ susogta. „Gyászban, kinban, szenvedésben — emlékezzél reám! Az emlék enyhet ad és a fáradt szív kinyugszik abban, a mit egykor élvezett.“ Aztán csönd lett kissé, és az angyal elszállt, de a villik tovább énekeltek dalaikat, míg a napsugár alunni hivta őket is virágaik illatos kelyhébe. Tik—tak.

„S most mi lesz a szép Annából?“ kérdém aggodalmasan az órát.

„Élni fog!“ felelé az sohajtva. „Mert nem mondhatja senki hogy élt, mielőtt szenvedett volna.“

Én komolyan néztem reá és az óra folytatá.

„Te még nem érted azt, kis lánykám, de ha majd eljön a te korod is, szíved minden dobbanása egy felfedezés lesz előtted s minden érzelmeden el fogsz csodálkozni, akkor megérted azt is, mit néked az öreg óra beszélt. Tik—tak, tik—tak“ s az óra elkezdett ketyegni, egyformán, csöndesen, altatóan, és én el is aludtam.

IV. ESTE.

„Siess, én édes órám, már ugy szeretném tudni, mi lesz Annából,“ mondám az órának csütörtökön este midőn lefeküdtem.

„Az a szép barna bácsi elveszi-e, és férj és feleség lesz-e belőlük, mint az én mamám és apuskám?“

„Majd meglátod idővel, tik—tak, nem szabad kíváncsinak lenni, elbeszélek én neked ugy is mindent. Tehát:

Másnap reggel midőn Annácska felkelt, először is megöntözte a virágokat, aztán mind egyenként megcsókolta, s megtapintotta minden oldalról, mintha még látná rajtuk egy kedves kéz nyomait. Aztán megreggeliztek az én vén mennyasszonyomon, s reggeli alatt a ház vén inasa egyszerre egy levelet nyújtott át. Anna élénk vonásain egy sugára a legégibb örömek mutatkozott midőn a levelet odaadák néki. Elkezdett olvasni, előbb mosolyga, de a mosoly lassanként eltűnt arczáról, vonásai megkövesültek, élénk pirja halott-halaványságnak adott helyet, s a levelet egyszerre elejtve, gyöngye sikoltással, ájultan rogyott le a székről. Borzasztó zürzavar volt most, mindenki körülötte forgolódott, s az öreg inast orvosért küldték. Midőn jobban volt, anyja, az aggodalom legmagasabb fokán, felemelé az Anna által elejtett levelet s sebesen de hangosan elolvasta. Tartalma ez volt.

Kedves, imádott Annám!

Midőn tegnap oly vignak, véghetlen boldognak láttalak, szívemet megkapta némi megbánás, hogy üdvösségbeli álmaidból föl nem ébresztelek, még mikor lehet. Te szegény vagy, én még szegényebb, egyetlen birtokom családom szeplőtelen neve s mesterségem, melyből itt alig élhetek. Idősbik testvéremtől, ki Amerikában van, tegnap levelet kaptam, melyben azt írta nekem, hogyha csakugyan kedvem van kimenni hozzá s künn valami kis pénzt szerezni, ma

épen jó alkalom nyílik kevés költséggel és gyorsan oda jutnom.

Én félttem Annám, hogy ha viszontlát-lak, szilárd elhatározásom semmivé válik, s azért bucsú nélkül utaztam el, zálogul szívem jobb felét hagyva nálad.

Két év mulva gazdagon, vagy soha nem térek vissza, addig is várj rám, azontúl szabad vagy. Isten áldjon imádott mennyaszszonyom, s imádkozzál azért, kinek egyetlen üdvössége, egyetlen reménye; egyetlen árbozca az élet tengerén — szerelmed.

Sándor.

Ez volt hát a kérlelhetlen Búbánat első csapása, az első jégeső a nyíló virágon, csoda, hogy le nem törte egészen.

Midőn Anna magához tért, sirt sokáig és fájdalmasan, nem számítva ama könnyeket, melyek belül folytak s vérből voltak. De aztán könnyeit letörlé, a levelet keblébe dugta, anyját szeretetteljesen megcsókolá s szokott munkájához látott. Azóta nem lát-tam sirni, nyugodtan járt kelt a szobákban, teendőit elvégezte mint mindig, de arczáról az ifjúság pirja lassan tünedezni kezdett, s járásában is volt valami kisértetes — ugy lebegett mint egy árnyék. A vidor nevetés elnémult, s házunk hasonlított az elhagyott fecske fészekhez, melyből a vidorság csiripoló fecskéi kiszálltak.

De Anna elült, néha óra hosszakig, a vi-ruló virágok mellett, gondolatokba mélyed-ve, csodásan, ittason mosolyogva, karjait kiterjesztve az üres légbe. Én tudtam, mire gondol. A Boldogság utolsó ajándoka, mely oly csekélynek látszott előttem, az egyetlen volt, mely visszarántotta a kétségbeesés ör-vényitől. Abban élt, az *emlékben* élte *jelenét*, s a mult hervadt rózsáival játszott, hogy a jelen töviseit ne érezze.

Éjjel is sötét álmak látogatók meg, árnyak gyülekeztek a szobába s ha a virágok villiei oda lebegve az ágyhoz, dalaikat énekelni, kezdék, tompa hanggal a kisértetes árnyak egy *de profundissal* vágtak közbe.

De ez még mind nem volt elég. Egyszer reggel észrehevém, hogy az anya széke üres volt a reggelineél, s üres maradt egész nap. A harmadik szobából nyögés hallatszott s én megtudtam, hogy a jó anya beteg.

Naponkint minden szomorúbb lett a

káznál, az apa haja őszülni kezdett s lehaj-tott fővel járkált fel s alá, a már divatosabb, szebb butorok egyenkint eltűntek, s végre az ebéd is mindig kisebb s kevesebb tálban jött az asztalra. S gyakran láttam Annát késő éjjel munkájára hajolva a nehéz him-zést elvégezni, míg a beteg anya mellett virrasztá az éj másik felét.

E szomorú időkben, gyakran láttam egy tisztet, finom öltözetű urat a házban, ki sokat törődött Annával s mindig ottho-nosabb lett nálunk. Egyszer este felé a mellékszobából zokogó hangokat hallék, az apa szomorú szavait s aztán Anna kétségbe-esett könyörgését: „Apám! hisz én nem szeretem, hisz én esküszegő leszek már az oltárnál is. Apám! te többet kívánsz, mint a mennyit tehetek!“

S minden csöndes lön.

Azon éjjel Anna nem aludt, haloványan járt alá és fel szobájában, fehér kezét szívé-re nyomva, összeszorított ajkakkal, csak néha-néha törlé fel a hideg veritéket fehér homlokáról. De reggel felé ágyára vetve magát, elaludt.

Ekkor Búbánat lebegett be a szobába, s követé egy halvány arczú angyal, kinek ne-mes, magasztos vonásai hasonlítanak Búbá-natéhoz. Mindketten Anna fölé hajlottak, susogva, alig hallható hangon, s a holdsugár tévedezve járt fehér habkönnyű öltözetükön. E sugár elbeszélte nekem, hogy a másik angyal Lemondás volt, s hogy az csókkal lehellte Anna szívébe tulajdon lelkét. S mi-dőn a lányka felébredt, angyali megadással hajtá leszép fejét, kezét lekulcsolá, s halkan, csöndesen, fájdalmasan susogá: „Lemon-dok!“ Tik—tak.

„Olyan szomorúkat beszélsz most óra,“ mondám midőn elhallgatott, s aztán miért engedi a jó isten, hogy angyalai lejárjanak a földre az embereket kinezni s nekik fáj-dalmat okozni?

„A Búbánat ugy mint a Boldogság is-tennek gyermekei, s uralmuk egyforma a föl-dön, felelé az óra.“ Az egyiknek feladata a földet kedvessé tenni az ember előtt a mig él, a másiké *halálát* könnyebbíteni azáltal, hogy lassankint eltávolítsa szemei elől azt, a mi vonzhatná s nehezzé tehetné az elválást. Tik—tak, tik—tak.

WOHL STEPHANIA.

(Folytatjuk.)

V E G Y E S.

— A m. tud. akadémia philos. törvény- és történet-tudományi osztályainak hétfői ülésében (e hó 23-án) *Pauer János* sz. fehérvári kanonok és akadémiai tag olvasa fel, minapi ígérését beváltólag, egy hosszabb értekezést a *székesfehérvári basilicáról*. Bevezetése meghatott szavakkal tolmácsolá azon fájdalmat, hogy e basilica romjai csak sejtetik, de nem mutatják egykori fényét, sőt még fekvése, nagysága felfoghatásaért is kénytelen az ember történeti kutatókhöz folyamodni. Értekező nem akar kiterjeszkedni a mohácsi vész előtti változásokra. Csak Mátyás halálával, Miksa császár népe általi kiraboltatását említi meg, s akkori leírását adja a templomnak, Tubero után. A mohácsi vészre következett időkben 1543-ig fentartotta magát Fehérvár. A basilica volt színhely 1526-ban Zápolya, s 1527-ben Ferdinand koronázási, 1539-ben Zápolya és Izabella egybekelési ünnepének; 1540-ben pedig Zápolya hamvait fogadá be az egyház sirboltja, az utolsó magyar királyét ki oda temetkezett. 1543-ban a török elfoglalta: Szolimánt bámulatra gerjeszté nagyszerűsége. Mindazáltal a templom és királysírok drágaságai elkoboztattak a szultán részére. Ettől fogva 1601-ig török kézben maradt Fejérvár s így a basilica is; hanem akkor remény vala visszanyerésükre. Ámde a kétségbe esett török, mielőtt a várat feladná, mind a basilicát mind a mellette levő királyi palotát löporral vetetti föl 1601. sept. 16-án. Alig egy év mulva ismét török kézre jut a vár, s ott marad egészen 1688-ig. Az egyház romjai bástyák kijavítására lőnek fordítva, a bástyák pedig, Fehérvár visszavétele után, elpusztulnak. Így van, hogy most már fekvését sem lehet biztosan megmondani, tágasságát is csupán történeti följegyzésekből nyomozhatjuk. Erre nézve Bonfint és másokat idéz a felolvasó. Szélességét 150 lábnyira teszi, arányosan megfelelő hosszal. Említi, hogy Mátyás király, csupán javításra, diszitményre 100,000 aranyánál többet költött. Adatokat hoz fel, mily tenger sokaság fért belé, nagy ünnepélyek alkalmával. Azután az *ásatások* történetére megyen át, melyek közül a legrégebbit Bombardi jegyezte fel. Megemlíti az 1839-ki, és élénk szónoklattal festi az 1848-ki ásatást, midőn (állítólag) III. Béla király és neje tetemei föltaláltattak. Bemutatja néhány befalazott kő rajzát. Az ennekutána lehető fölfedezésekre: gyanítani lehet ugymond, hogy több is kerül még napfényre, de bizonyosan nem mondhatni. — Utána *Szalay László* közölt igen érdekes új adatokat *Rákóczy* Ferencz bujdosásáról. *Rákóczy* bujdosásának, mondá, két idő szaka van: az első 1711—1717-ig midőn Franciaországot védkép elhagyja, és 1717—1735, azaz haláláig Rodostóban. Az utóbbi, *Mikes* levelei folytán, eléggé ismeretes, s

bár ez a psychogra nézve nagy érdekű, a történet írónak érdekeseb az első bujdosás, melyre nézve a felolvasót „irodalmi“ szerencséje nevezetes okiratok, naplók, egykorú levelezések birtojába juttatá. Ezek nyomán érdekesen rajzolja előadó a Rákóczi jellemét, ki szerény, sőt szemérmes, épen nem sangvinicus egyén vala, ki hogy magyar királylyá legyen soha sem hitte — remélte azonban néha-néha az erdélyi fejedelemséget, mint családi örökjét, megnyerhetni. Ez alkalommal a bujdosás kezdetét, Magyarországtól megválását, Lengyelföldre mentét rajzoló értekezőnk, vagy inkább szemléletes adatai. Ott a fejedelem Péter czárral akart találkozni — de nem lehetett. A czár a fejedelmet nem — de a *tokaji bort* mindennap igen is elfogadta, egy szemtanú szerint. A nagy uralkodó jellemrajzának e vonása derült hangulatban hagyá az akadémiát a bujdosók sorsának fájdalmas benyomása után. — Erre *Szilágyi Sándor* két rendbeli értekezése a történeti — *Storno* Ferencz közleménye az archaeologiai bizottsághoz tétetett át; felolvasatott a m. kir. helytartó tanácsnak egy intézménye a külföldi „Savigny-alapítvány“ ügyében, s végre az elnök, gr. *Dessewffy*, meghívta az akadémia tagjait a magyar k. egyetem ujjaalakítása LXXXII-dik évnapijának ünnepére, mely e hó 25-én tartatik.

— Erdélyi János tanár s akad. tag a *sárospataki akadémiai ifjúság könyvtára* részéről 40 ftot küldött a magyar írók segélyegyletének, „azon megtakarított fillérekből, melyek az olvasásra bocsátott könyvek olvasási díjából szoktak befolyjni.“

— Gróf Csáky László a Kisfaludy-társaság alapítói közé lépett.

— Néhai *Magyar* Mihály könyveinek árverése jul. 1-ső és azt követő napjain fog tartatni, egyetem-utca 1. szám alatt. Figyelmeztetjük erre a könyvek barátait. Azt mondják, sok antiquariusi dolog is van e gyűjteményben.

— *Bajza Lenke* „Ujabb beszélyei“ megjelentek, két diszes kötetben. E beszélyek majdnem kis regény terjedelműek; az első kötetben három, a másodikban csak kettő van. Czimeik: „Egy kis félreértés“ — „Két Mária“ — „Fekete szemek“ (I. köt.), „Két hölgy szerelme“ — „A költő gyermekei.“ (II. köt.) Ajánljuk a szépnem figyelmébe.

— *Eredics* Ferencz egy kis füzet verses költeményt bocsáta közre az új könyveink sorában látható czímmel. A versek nagyon fiatalok még. Hanem (bár a boritékon nincs nyoma) a tiszta jóvedelem, mint magán uton értesülénk, a *jogász segélyegylet*é fog lenni: annál fogva, ki megveszi, jót tesz, nem mondhatjuk direct, de legalább indirect uton.

ÚJ KÖNYVEK *).

- ZORD IDŐ. Történeti regény. Irta *Kemény Zsigmond*. Három kötet. Ára 4 ft. (Pfeifer, Pest.)
- A KARTHAUSI. Regény. Irta báró *Eötvös József*. Egy kötetben. *Ötödik* javított kiadás. (Ily címmel is: Heckenast Gusztáv czimképes kiadásai.) Ára 2 ft.
- A KERESZTÉNY ELEM üdvös befolyásáról a POLGÁRSODÁSRA. A magyar tud. akadémiában 1860-ki, január hóban székfoglalóul előterjeszté *Udvardy Ignác*, lev. tag. Ára 40 kr. *A jövedelem fele a Sz. László társulat, fele az akadémia tökéje javára.* (Ramazetter, Veszprém.)
- JÓSIKA MIKLÓS MUNKÁI. Új folyam I—IV. kötet: „Jó a tatár.” V—VI. kötet: „Pigmalion.” Ára 4 ft. 80 kr; külön amaz: 3 ft. 20; ez: 1 ft. 60. (Heckenast, Pest.)
- A NÖVÉREK. Regény. Irta báró *Eötvös József*. *Második* kiadás. Egy kötetben. (Heckenast Gusztáv czimképes kiadása). Ára 2 ft.
- SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans és tudományos folyóirat stb. Szerkeszti *Antalfi János*. Hatodik évfolyam, IV. füzet. Előf. ára egy évre 6 ft. (Sárospatak, a főiskola betüivel.)
- VEGYES CZIKKEK nők számára. Irta *Szabó Richard*. Ára 1 ft. (Emich, Pest.)
- MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. A Nyelv- és Széptudományi osztály közlönye. II. kötet, II. szám. Szerkeszti *Toldy Ferencz*. Ára 1 kötetnek postán 3 ft. 80. (Emich, Pest.)
- MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. A Matematikai és Természettudományi osztályok közlönye. Szerkeszti *Györy Sándor*. II. kötet, II. szám. Ára kötetenkint postán 3 ft. 80. (Emich, Pest.)
- BUDAPESTI SZEMLE. Szerkeszti és kiadja *Csengery Antal*. XLVI. és XLVII. füzet. Ára egy évre 10 füzetnek 10 ft. (Emich, Pest.)
- PETŐFI ÉLETÉBŐL. (Regényes korrajzok.) Irta *Szokoly Viktor*. Második kiadás. Ára 1 ft. (Emich, Pest.)
- TARKA KÖNYV. Humoreszk-, beszély- és életkép-gyűjtemény. Irta *Szokoly Viktor*. Két kötet. Ára 2 ft. (Emich, Pest.)
- EGY MAGYAR CSALÁD a forradalom alatt. Korrajz, írta *Jósika Miklós*. IX, X. kötet. (*Vége.*) Ára? (Hartleben, Pest.)
- NEVELÉSTAN. Irta *Sasku Károly*. Második kiadás. A szerző tulajdona. Ára? (Szilády, Kecskemét.)
- MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. A philosophiai törvény- és történet-tudományi osztályok közlönye. Szerkeszti *Csengery Antal*. 1862. II. kötet, IV. szám. Ára helyben vagy könyvárosi uton 3 ft. postán 3 ft. 80 kr. (Emich, Pest.)
- UJABB BESZÉLYEK. Irta *Bajza Lenke*. I, II. kötet. Ára 2 ft. (Heckenast, Pest.)
- SAJÓVÖLGYI eredeti NÉPMESÉK. Összegyűjtötte *Merényi László*. I, II. kötet. Ára 2 ft. (Heckenast, Pest.)
- KÖLTEMÉNY-FÜZÉR. Irta *Eredics Ferencz*. (Poldini és Noséda, Pest.)
- VÖRÖSMARTY SZÓZATA GÖRÖGÜL stb. *Téli János* által. Második kiadás. Ára 40 kr. (Lampel, Pest.)

TARTALOM.

Nyelv és nyelvészei. *Brassai*. — Uti emlékezések Amerikából. *Árpádfi G.* — A finn népköltészet. *Hunfalvy P.* — A foglalatosságbeli egyhanguságról. *B. Horváth M.* — Sirboltban. *Tompa M.* — Az öreg ház öreg órája. *Wohl St.* — Vegyes. — Új könyvek.

Előfizetési felhívás.

A **Szépirodalmi Figyelő** első féléve, mely novemberrel kezdődött, *ápril végén lejárt*. Figyelmeztetjük erre tisztelt előfizetőinket.

Miután a novemberi előfizetésnél az a kellemetlenség jött közbe, hogy az év elején lapunk nem nagy számú példányban nyomtatván, későbbi előfizetőinket csak hiányosan elégíthettük ki (különösen a 8 első szám egészen elfogyott): nehogy e csonka folyam továbbra is zavarólag hasson, a félévi folyamot ápril végén egészen berekesztők és május elejével a számokat újra kezdtük (1, 2, 3,) hogy így legalább a jelen félévi folyam teljes legyen.

Előfizetés május—októberi félévre . . . 5 ft.

Azon t. előfizetőink, kik a 8 első számot nem kapták, annak idejében méltóztásának előfizetésüket októberig kiterjeszteni; hogy így legalább e második félévi folyamot teljes számban birhassák.

Heckenast Gusztáv

kiadó.

Arany János

szerkesztő.

Arany János, felelős szerkesztő és laptulajdonos.

Kiadó: Heckenast Gusztáv.